

Amnesty International en haar lobbymethoden met betrekking tot vreemdelingendetentie in Nederland

Frédérique Janssen

S0930350

Politologie, Universiteit Leiden

Bachelor scriptie project

Deelproject: Internationale politiek

Aantal woorden: 8800

Inleverdatum: 17 juni 2013

Begeleider: Cynthia M.C. van Vonno MPhil

Inleiding

Vreemdelingendetentie is de bestuursrechtelijke vrijheidsontneming van irreguliere immigranten en (uitgeprocedeerde) asielzoekers.¹ Ze zitten niet vast omdat ze een strafbaar feit hebben gepleegd maar ze wachten op de behandeling van hun asielverzoek of op uitzetting.² Begin dit jaar kwam aan het licht dat in Rotterdam een gedetineerde zelfmoord heeft gepleegd.³ De Rus, die in zijn eigen land bedreigd werd omdat hij in de oppositie zat, werd overgeplaatst naar een uitzetcentrum. Volgens de Inspectie Veiligheid en Justitie gebeurde dit onterecht, aangezien hij in Nederland de uitkomst van zijn aangetekende beroep tegen zijn uitzetting had mogen afwachten. Ook stelde zij vast dat hij geen goede hulp kreeg voor zijn psychische problemen. De Inspectie Veiligheid en Justitie heeft de tuchtrechter ingeschakeld vanwege onzorgvuldig medisch handelen en zijn moeder heeft een schadevergoeding gekregen. Onderzoeken die de vreemdelingendetentie in landen met elkaar vergelijken, zoals *the Global Detention Project*⁴ en *Becoming Vulnerable in Detention: the Civil Society Report on the Detention of Vulnerable Asylum Seekers and Irregular Migrants in the European Union* (Amaral, 2010), zien Nederland ook als een controversieel land dat nog veel veranderingen moet doorvoeren.

Amnesty International is een organisatie die zich inzet om de regering die veranderingen door te laten voeren. Zij ziet de huidige vreemdelingendetentie als een schending van internationale mensenrechten, onder andere omdat de omstandigheden te zwaar zouden zijn, de detentie te lang zou duren en deze bovendien te gemakkelijk zou worden toegepast.⁵ Amnesty International, een netwerk met als doel de mensenrechten overal ter wereld te bevorderen, kan gezien worden als een *transnational advocacy network* (TAN). Voor manieren waarop TANs politieke invloed uitoefenen zijn nog weinig empirische voorbeelden. De onderzoeksvraag die in dit artikel centraal staat, is: welke lobbymethoden gebruikt Amnesty International om het vreemdelingendetentiebeleid in Nederland te beïnvloeden en zijn deze methoden tussen 2008 en 2012 veranderd? Door deze vraag te beantwoorden wordt er meer inzicht verkregen over de lobbymethoden van Amnesty. Ook is tot nu toe voornamelijk gefocust op niet-Westerse landen en is er nog niet onderzocht of TANs hun lobbymethoden aanpassen als hun doel niet bereikt wordt. Met dit onderzoek wordt er gekeken hoe een TAN, Amnesty International, invloed uitoefent voor het overnemen van internationale mensenrechten in een Westers land, namelijk Nederland.

---

¹ Wetboek online (2000) 'Vreemdelingenwet 2000'
<<http://www.wetboek-online.nl/wet/Vreemdelingenwet%202000.html>> (6 juni 2013)

² Amnesty International (2013) 'De feiten over vreemdelingendetentie'
<<http://www.amnesty.nl/nieuwsporaal/nieuws/de-feiten-over-vreemdelingendetentie>> (6 juni 2013)

³ RTV Rijnmond (2013) 'Inspectie: 'Grote fouten bij opvang Dolmatov''
<<http://www.rijnmond.nl/nieuws/12-04-2013/inspectie-grote-fouten-bij-opvang-dolmatov>> (14 april 2013)

⁴ Global Detention Project (2009) 'Netherlands Detention Profile'
<<http://www.globaldetentionproject.org/countries/europe/netherlands/introduction.html>> (1 april 2013)

⁵ Amnesty International (2010) 'Vreemdelingen' <<http://www.amnesty.nl/vreemdelingen>> (12 juni 2013)

De onderzoeksvraag wordt onderzocht aan de hand van theorieën over TANs en hun lobbymethoden en het verspreiden van normen. Het *norm life cycle* model van Finnemore en Sikkink (1998) wordt besproken, met in het bijzonder de eerste fase *norm emergence*. Dit is de fase waarin nieuwe normen worden gecreëerd door TANs. Er wordt echter voornamelijk gebruik gemaakt van de theorie van Keck en Sikkink (1999). Zij stellen dat de lobbymethoden die TANs gebruiken kunnen worden ingedeeld in de volgende vier methoden: *information politics*, *symbolic politics*, *leverage politics* en *accountability politics*. Daarnaast wordt de theorie van Checkel gebruikt om te bepalen op wie Amnesty zich heeft gericht met hun lobbymethoden: op de samenleving of op de elite (Checkel, 1997). Er worden in dit onderzoek ook verwachtingen uitgesproken over onder welke omstandigheden een TAN zijn lobbymethoden zal veranderen. Om deze theorieën en verwachtingen te onderzoeken vindt er een inhoudsanalyse van de jaarverslagen van 2008 tot en met 2012 van Amnesty International plaats. In deze jaarverslagen wordt gekeken naar de manieren van actievoeren en de, volgens Amnesty, veranderingen in het vreemdelingendetentiebeleid. Zo is te achterhalen welke lobbymethoden Amnesty elk jaar gebruikt en op wie deze gericht zijn. Ook wordt er bekeken of er sprake is van een aanpassing in lobbymethoden naar aanleiding van de veranderingen.

Onderzoeksvraag

Keck en Sikkink merken in hun artikel op dat de politiek in de wereld vandaag de dag niet meer alleen wordt bedreven door staten, maar ook door vele niet-statelijke actoren (Keck en Sikkink, 1999: 89). Eén van deze niet-statelijke actoren is de *transnational advocacy network* (TAN). Dit is een netwerk van activisten die gebonden zijn door hun principiële ideeën of waarden. Zij verdedigen vaak zaken van anderen of bevelen beleidsveranderingen aan voor bepaalde zaken die niet direct gelinkt kunnen worden aan hun eigen belangen. Zij doen dit vaak in internationale kwesties, zoals het opkomen voor universele mensenrechten. Het doel van TANs is normverandering (Keck en Sikkink, 1999: 89). Een norm wordt gedefinieerd als: “*a standard of appropriate behavior for actors with a given identity*” (Finnemore en Sikkink, 1998: 891). TANs willen dus het gedrag van actoren veranderen. Zij zijn een belangrijke verklaring voor veranderingen in de politiek in de wereld; zij zorgen niet alleen voor beleidsveranderingen, maar zij zetten ook aan tot het veranderen van de institutionele en principiële basis van internationale interacties (Keck en Sikkink, 1999: 89). TANs kunnen dus gezien worden als *normentrepreneurs*. Volgens Finnemore en Sikkink (1998: 897) creëren zij normen en een bredere context van sociale betekenis.

TANs zijn een afwijkend en relatief nieuw fenomeen. Ten eerste omdat zij gedreven zijn door waarden in plaats van de gebruikelijke materiële belangen of beroepsnormen (Keck en Sikkink, 1999: 89). Ten tweede omdat zij niet de macht hebben die staten beheersen, maar toch kunnen slagen in het veranderen van de bestaande structuren (Finnemore en Sikkink, 2001: 400). Er kan onderscheid worden gemaakt in twee soorten macht. Macht in het algemeen is volgens Wilson (2008: 114) de

mogelijkheid om een ander te beïnvloeden zich te gedragen zoals diegene dat anders niet had gedaan. Er zijn twee manieren om dit te bereiken. De eerste manier, het gebruik maken van *hard politics*, is niet voor TANs weggelegd. Dit zijn strategieën zoals militaire interventie, dwingende diplomatie en economische sancties (Wilson, 2008: 114). In plaats van deze dwingende vorm van macht, kan er door TANs wel macht verkregen worden door anderen te overtuigen om iets te doen. Deze tweede vorm van macht, *soft politics*, wordt gedefinieerd als “*the ability to get what one wants through persuasion or attraction rather than coercion*” (Nye, 1990). Door het gebruik van *soft politics* kunnen TANs toch effectief veranderingen teweeg brengen, onder andere doordat zij vaak als legitiem en goed worden gezien (Boli en Thomas, 1998; Barnett en Finnemore, 1999).

Hoe TANs deze *soft politics* in de praktijk uitoefenen is nog niet duidelijk. Welke methoden TANs kunnen gebruiken, wordt uiteengezet in de theorie van Keck en Sikkink (1999). Maar er zijn nog weinig empirische voorbeelden voor hoe zij dit in de praktijk doen en normverandering proberen te bewerkstelligen. Dit onderzoek over de lobbymethoden van Amnesty International probeert hier een bijdrage aan te leveren. Daarnaast is tot nu toe nog geen onderzoek gedaan naar of TANs hun lobbymethoden aanpassen als hun doel niet bereikt wordt. Door dit te onderzoeken wordt een nieuwe bijdrage aan de literatuur geleverd.

Tot nu toe is er in de literatuur over normovername ook voornamelijk gefocust op niet-Westerse staten. Zo hebben Risse, Ropp en Sikkink (1999) in elf landen uit Afrika, Latijns-Amerika en Oost Europa onderzoek gedaan naar het proces van het wel of niet overnemen van internationale mensenrechten. Uit hun onderzoek kwam dat bepalende factoren bij het wel of niet overnemen van nieuwe normen waren: regime type, burgeroorlog en de aanwezigheid van binnenlandse mensenrechtenorganisaties. In Westerse landen waar democratie geconsolideerd is, is echter nog niet veel onderzoek gedaan. Checkel (1997) stelt dat een andere staatsstructuur leidt tot een andere manier van normovername en dat in Westerse landen dit proces dus anders zal gaan. TANs kunnen zich voor het creëren van nieuwe normen richten op de samenleving of op de elite. Checkel stelt dat het van de staatsstructuur afhangt op wie ze zich zullen richten. Op wie Amnesty haar lobbymethoden heeft gericht, zal in dit onderzoek worden nagegaan. Al met al zal met dit onderzoek worden gekeken naar de lobbymethoden van Amnesty evenals op wie zij gericht zijn en of hierin in de periode van 2008 tot en met 2012 veranderingen zichtbaar zijn. Het doel van dit onderzoek is meer inzicht te verkrijgen over de lobbymethoden van Amnesty International door het onderzoeken van hoe zij actie hebben gevoerd voor betere vreemdelingendetentie.

Theoretisch kader

In dit onderzoek wordt er gekeken naar hoe een TAN een nieuwe norm creëert. In het artikel van Finnemore en Sikkink (1998) bespreken de auteurs het *norm life cycle* model. Hierin worden de

verschillende fases uiteengezet: *norm emergence*, '*norm cascade*' en *internalization*. De eerste fase gaat over het creëren van een nieuwe norm ofwel normverandering. Het creëren van een nieuwe norm kan ook zijn het overnemen van een norm die internationaal al op papier is vastgelegd, maar nog niet in praktijk wordt gebracht dus ook van voor af aan moet beginnen in het *norm life cycle* model. Het tweede stadium van de *norm life cycle*, de '*norm cascade*' vindt plaats als er een bepaald *tipping point* is overstegen (Finnemore en Sikkink, 1998: 902). Dit is als een cruciale hoeveelheid aan (relevante) staten is overtuigd om de norm aan te nemen. Hierna nemen meer andere landen de norm sneller over door socialisatie. Uiteindelijk is er sprake van *internalization* als alle landen de norm als vanzelfsprekend zien (Finnemore en Sikkink, 1998: 904).

Omdat dit onderzoek zich focust op een TAN die nieuw gedrag wil aanleren, is voornamelijk de eerste fase belangrijk: *norm emergence*. Hierbij blijken vooral twee kenmerken erg belangrijk: *normentrepreneurs* en de organisatorische platformen vanaf waar zij moeten handelen (Finnemore en Sikkink, 1998: 896-901). Normen ontstaan doordat zij actief worden opgebouwd door *agents* die sterke opvattingen hebben over gepast en gewenst gedrag. *Normentrepreneurs*, dit kunnen bijvoorbeeld TANs zijn, creëren normen en een bredere context van sociale betekenis. Zij zijn cruciaal, want zij proberen de bestaande *logic of appropriateness* te veranderen. Daarnaast is het organisatorische platform vanaf waar de normen worden gepromoot ook belangrijk. Soms zijn deze er al speciaal voor het promoten van die norm, zoals bij TANs als Amnesty International (Finnemore en Sikkink, 1998: 899). Vaak zijn deze echter niet gericht op één specifieke norm, maar is hun structuur gericht op andere doelen. De agenda van deze organisaties vormt voor een groot deel welke normen zij promoten. Getrainde professionals met expertise helpen met het promoten van nieuwe normen in bestaande organisaties of zij gaan deze juist tegen. De media kunnen hier soms ook bij helpen als onderdeel van een platform.

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden wordt er gekeken naar de verschillende lobbymethoden. Keck en Sikkink (1999) hebben een typologie hiervan met vier categorieën: *information politics*, *symbolic politics*, *leverage politics* en *accountability politics*. Een eerste lobbymethode die zij identificeren is het gebruik maken van *information politics*. TANs presenteren zichzelf als een alternatieve bron van informatie. Zij komen namelijk aan andere informatie dan regeringen, onder andere door hun grote reikwijdte van leden en informatiebronnen (Keck en Sikkink, 1999: 95). Het gaat hierbij niet alleen om feiten, maar ook om verhalen van directe getuigen. Het linken van technische informatie met getuigenissen is cruciaal om mensen te motiveren verandering teweeg te brengen. Finnemore en Sikkink (1998: 899) stellen ook dat voor TANs een belangrijke bron voor normverandering het gebruik van expertise en informatie is. Deze informatie brengen zij dan zo snel mogelijk naar de plaats waar zij denken dat dit verhaal het effectiefst gehoord wordt. Zij willen overtuigen met argumenten en verandering teweeg brengen.

In dit proces maken zij onder andere gebruik van het *framen* (vormgeven) van de informatie (Keck en Sikkink, 1999: 96). *Framen* is volgens Finnemore en Sikkink (1998: 897) het 'creëren' van problemen door het probleem een andere naam te geven of anders te interpreteren. Het maken van een cognitief frame is belangrijk, want als deze succesvol is zullen mensen er op deze manier over gaan praten. Maar dit is wel lastig om te bereiken, want soms heeft men hele andere gedachten over wat gepast is. In een effectief frame laten TANs zien dat de gebeurtenis geen uitzondering is, wijzen ze de verantwoordelijken aan en stellen ze oplossingen voor (Keck en Sikkink, 1999: 96). Door gebeurtenissen betekenisvol te maken, organiseren frames belevenissen en sturen ze actie, individueel dan wel collectief (Snow *et al*, 1986). Ook kan een bepaalde definitie aan een woord geven (*labeling*) alleen al voor grote veranderingen zorgen (Barnett, 2008: 164).

De tweede lobbymethode die Keck en Sikkink identificeren is het gebruik maken van *symbolic politics* (Keck en Sikkink, 1999: 96). Hierbij *framen* TANs symbolische gebeurtenissen door ze te identificeren en ze van overtuigende uitleg te voorzien. Bewustzijn van een bepaalde gebeurtenis wordt gecreëerd door gebruik te maken van symbolen, acties of verhalen die kunnen worden gelinkt aan andere gebeurtenissen. Een voorbeeld dat Keck en Sikkink geven is het linken van een hete zomer in de VS en dramatisch beeldmateriaal van het verbranden van tropisch regenwoud in Brazilië. Hierdoor kunnen mensen worden overtuigd dat de opwarming van de aarde en tropische ontbossing serieuze en gerelateerde zaken zijn.

Ook is er soms sprake van *leverage politics*. Hierbij worden machtige actoren ingezet om iets gedaan te krijgen als de TAN zelf waarschijnlijk geen invloed kan uitoefenen (Keck en Sikkink, 1999: 97). Hierbij wordt er onderscheid gemaakt tussen *material leverage* en *moral leverage*. Bij het eerste wordt een zaak aan iets waardevols gelinkt, meestal geld of goederen, bijvoorbeeld het linken van mensenrechten aan minder geld hoeven uitgeven aan militaire hulp (aan mensenrechtenschendende regeringen). Bij de laatste vorm van *leverage* (invloed) wordt ook wel gesproken over het mobiliseren van schaamte. Een bepaalde actie wordt als fout bestempeld, waardoor vooral staten die hun aanzien belangrijk vinden dit niet meer doen. Een voorbeeld hiervan is dat Nederland is gestopt met het exporteren van flessenmelkpoeder naar ontwikkelingslanden toen bekend werd dat dit niet goed was en daardoor stevige kritiek kreeg.

Tenslotte de laatste lobbymethode: *accountability politics*. Hiervan kan gebruik worden gemaakt als een regering heeft toegezegd zich te houden aan bepaalde principes (Keck en Sikkink 1999: 97-98). Als regeringen zich niet aan deze principes houden, worden ze erop aangesproken in de hoop dat ze er dan toch wat aan zullen veranderen. Dit hangt samen met *shaming*: het openlijk negatief bekend maken van actoren die zich niet aan afspraken houden of slechte praktijken uitvoeren. Een voorbeeld

hiervan is het openlijk bekend maken van hoe een land omgaat met mensenrechten. In de *Human Rights Index* wordt dit voor elk land openbaar gemaakt.⁶

Er wordt echter niets gezegd over of TANs wel altijd dezelfde methoden zullen blijven gebruiken. Dit model geeft slechts een indeling van de verschillende lobbymethoden die kunnen worden gebruikt. In de literatuur wordt tot nu toe niets gezegd over of de eenmaal gekozen methoden altijd zullen worden gebruikt. Maar soms wordt er met de gekozen methoden niet het doel van de TAN behaald. Er blijkt geen invloed te kunnen worden uitgeoefend of dit proces gaat veel te langzaam. Dan kan er worden doorgedaan met dezelfde manieren van politieke invloed uitoefenen, maar aangezien hiermee het doel niet bereikt wordt, wordt hier beargumenteerd dat TANs gaan nadenken over hoe zij dit wel kunnen bewerkstelligen. Meestal zal men dan tot de conclusie komen dat de gebruikte manieren niet het juiste effect hebben en er daarom van andere manieren gebruik moet worden gemaakt. Er wordt verwacht dat TANs hun oorspronkelijke lobbymethoden zullen aanpassen als hun doel niet bereikt wordt. Stel dat er eerst gebruik wordt gemaakt van *information politics* en dat deze manier geen of niet genoeg effect heeft, dan zal er hierna in plaats van of naast *information politics* gebruik worden gemaakt van een andere manier van politieke invloed uitoefenen, bijvoorbeeld *accountability politics* met *shaming*. De manier die nu (ook) zal worden gebruikt zal worden gekozen met de gedachte dat deze manier meer effect heeft en meer kans van slagen op het behalen van het doel. Als de TAN na een bepaalde periode geen of weinig vooruitgang ziet in het behalen van hun doel zal er een aanpassing worden gemaakt in hun manieren van politieke invloed uitoefenen die zij voorheen hebben gebruikt. Zij zullen bepaalde manieren nu niet meer gebruiken als zij vinden dat deze geen effect heeft gehad. Manieren die wel (deels) effect hebben gehad zullen zij behouden.

Wat ook van invloed is op welke lobbymethoden er worden gebruikt, is volgens Checkel (1997) de staatsstructuur. Checkel beschrijft twee mechanismen waardoor een norm in een staat wordt overgenomen. Bij het eerste mechanisme, dat vanuit de rationele keuze theorie komt, worden besluitmakers door druk vanuit de samenleving gedwongen om de norm over te nemen. Zij zien de norm als een beperking op hun gedrag. Bij het tweede mechanisme, dat vanuit het constructivisme komt, is er sprake van een proces van lerende besluitmakers. Hun gedachtegang verandert door het in contact komen met nieuwe informatie en waarden. De staatsstructuur zou voorspellen of normen (vooral) worden overgenomen door druk vanuit de maatschappij (*societal pressure on elites*) of dat deze (vooral) worden overgenomen door een lerende elite (*elite learning*) (zie tabel 1). Zo worden in een liberale staat normen overgenomen door druk vanuit de maatschappij. In een corporatistische staat is dit ook het geval, maar kan het daarnaast ook voorkomen dat er sprake is van een lerende elite.

---

⁶ Office of the High Commissioner for Human Rights (1996) 'Universal Human Rights Index Database' <<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/UniversalHumanRightsIndexDatabase.aspx>> (14 juni 2013)

	Liberal	Corporatist	Statist	State-above-society
Domestic mechanisms empowering international norms	Societal pressure on elites	Societal pressure on elites (primary) and elite learning (secondary)	Elite learning (primary) and societal pressure on elites (secondary)	Elite learning

Tabel 1: Checkel's weergave van hoe de staatsstructuur bepalend is voor de manier van normovername.

Bron: Checkel (1997: 478)

Als de staatsstructuur kan worden ingedeeld als *'statist'* is er juist in eerste instantie sprake van een lerende elite, maar kan er daarnaast ook sprake zijn van normovername door druk vanuit de maatschappij. Bij een *'state-above-society'* staat kan er alleen sprake zijn van normovername door een lerende elite. De verwachting volgens Checkel is dat waar een TAN zich op zal richten (de elite of de samenleving), afhangt van de staatsstructuur. In een *'state-above-society'* staat zal het bijvoorbeeld geen zin hebben voor een TAN om zich op de samenleving te richten, aangezien normovername in deze staat niet tot stand komt door druk vanuit de maatschappij.

Checkel zegt echter niets over de al bestaande *frames* in een staat. Deze al bestaande morele standaarden zijn ook belangrijk voor waar een TAN zich op zal richten. Checkel stelt dat in corporatistische en *'statist'* staten TANs zich zowel op de samenleving als op de elite kunnen richten. In dit onderzoek wordt echter verwacht dat het al bestaande *frame* hierbij uitsluitel kan geven. Is het *frame* dat in de samenleving over het betreffende onderwerp heerst negatief, dan wordt er verwacht dat de TAN zich met haar lobbymethoden niet op de samenleving zal richten, maar op de elite. Dit omdat er dan niet genoeg support vanuit de maatschappij zal komen en er dus niet kan worden gezorgd voor genoeg druk uit de maatschappij voor normovername.

Casus selectie

Er is in dit onderzoek gekozen voor de casus Amnesty International en vreemdelingendetentie in Nederland. Er is gekozen voor Amnesty International, omdat dit een representatieve casus is van een TAN: het is een netwerk van activisten die gebonden zijn door hun morele missie de mensenrechten overal ter wereld te bevorderen. Ze zetten zich niet in voor hun eigen belang, maar voor slachtoffers van schendingen van internationale mensenrechten. Ook is Amnesty International een enorm grote organisatie. Ze heeft 3 miljoen leden en Nederland is met 280.000 leden één van de grootste afdelingen.⁷ Er is ook gekozen voor Nederland, omdat dit een representatieve casus is van een Westerse democratie waarbij sprake is van een poging tot normovername. Er is in de literatuur tot nu

⁷ Amnesty International (2013) 'Over Amnesty' <<http://www.amnesty.nl/over-amnesty>> (4 mei 2013)

toe voornamelijk gefocust op niet-Westerse landen. Nederland kan volgens de typologie van Checkel worden ingedeeld bij de corporatistische staatsstructuur. Een waarmerk van het corporatisme is namelijk de beleidsnetwerken die de staat en samenleving verbinden en deze zijn er in Nederland veel (Checkel, 1997: 479). Er is hier dynamiek tussen ‘top-down’ en ‘bottom-up’ beslissingen. Volgens Checkel worden in Nederland (corporatistisch) normen voornamelijk overgenomen door maatschappelijke druk, maar moet het toch ook voor een deel komen van een lerende elite. Dit geeft aan dat Amnesty International zich voor effectief invloed uitoefenen op zowel de samenleving als op de regering kan richten.

In Nederland heerst echter een negatief *frame* over immigranten. Dit blijkt uit het laatste onderzoek uit 2006 van de *World Values Survey* (zie tabel 2 en 3).⁸ De verwachting is dat als het *frame* over het betreffende onderwerp in de samenleving negatief is, de TAN zich met haar lobbymethoden niet op de samenleving zal richten, maar op de elite. Met Nederland als casus kan deze verwachting goed worden onderzocht. Er wordt dus verwacht dat Amnesty zich in de afgelopen jaren heeft gericht op de elite in plaats van op de samenleving, omdat in de Nederlandse samenleving een negatieve houding tegenover immigranten heerst. Hierdoor kan er op weinig druk vanuit de maatschappij worden gerekend en wordt verwacht dat Amnesty haar lobbymethoden op de elite heeft gericht.

Er is gekozen voor vreemdelingendetentie, omdat dit één van de weinige mensenrechtenschendingen is op dit moment in Nederland waar Amnesty actie tegen voert en het een recent onderwerp is. Er is vanaf 2008 actie voor betere vreemdelingendetentie gevoerd en dit gaat tot op heden door. Deze periode (tot hun laatste jaarverslag van 2012) wordt onder de loep genomen.

Trust: People of another nationality		Jobs scarce: Employers should give priority to (nation) people than immigrants	
Trust completely	3.6%	Agree	40.1%
Trust a little	38.8%	Disagree	49.8%
Not trust very much	47.0%	Neither	10.2%
Not trust at all	10.7%	Total	1005 (100%)
Total	960 (100%)		

Tabel 2 en 3: Nederlandse negatieve houding tegenover immigranten

Bron: *World Values Survey*

⁸ World Values Survey (2012) ‘Online Data Analysis’ <<http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSanalyze.jsp>> (15 juni 2013)

Onderzoeksopzet

De onderzoeksopzet is een inhoudsanalyse van de jaarverslagen van Amnesty International om achter haar lobbymethoden te komen. Inhoudsanalyse is volgens Babbie (2007: 320) het bestuderen van geregistreerde menselijke communicatie. In dit geval worden de jaarverslagen van Amnesty bestudeerd. Er is gekozen voor inhoudsanalyse, omdat de gegevens die nodig zijn (op welke manieren Amnesty actie heeft gevoerd en wat zij elk jaar ziet als veranderingen) via de openbare jaarverslagen vrij toegankelijk zijn. Een andere manier van onderzoek is hiernaast niet nodig, want de manieren van actievoeren kunnen zo al goed worden bestudeerd. Babbie stelt ook dat één van de voordelen is dat inhoudsanalyse weinig tijd en geld vereisen (Babbie, 2007: 330). Mocht er iets fout gaan, dan hoeft ook niet heel het onderzoek opnieuw gedaan te worden, zoals wel het geval kan zijn bij een *survey* of experiment. Een ander voordeel is dat er veranderingen over een langere tijd kunnen worden waargenomen, in dit geval veranderingen in de lobbymethoden van Amnesty. Daarnaast heeft de onderzoeker geen invloed op het onderzoeksobject, want de jaarverslagen zijn al geschreven en deze blijven hetzelfde ongeacht wat de onderzoeker doet.

Het onderzoek is grotendeels *exploratory* (verkenkend) (Babbie, 2007: 88). Het doel van dit onderzoek is meer inzicht te verkrijgen over de lobbymethoden van TANs. TANs zijn een relatief nieuw fenomeen en er zijn nog weinig onderzoeken gedaan naar welke lobbymethoden zij gebruiken. Er wordt dus nieuwe informatie vergaard over welke lobbymethoden in de praktijk worden gebruikt. Ook wordt onderzocht of de verwachtingen over of de lobbymethoden zijn veranderd en over op wie de lobbymethoden zijn gericht kloppen en hiervoor worden verklaringen geprobeerd te geven. Daarmee wordt het onderzoek ook deels *explanatory* (verklarend) (Babbie, 2007: 90).

Er is gekozen voor een case study. Dit is het diepgaand onderzoeken van één geval of één sociaal fenomeen (Babbie, 2007: 298). Voor dit onderzoek is dit de beste methode, omdat hierbij meer informatie over één onderwerp wordt verkregen: de lobbymethoden van Amnesty International voor betere vreemdelingendetentie in Nederland. Vergelijkend onderzoek is hier niet nodig, omdat alleen deze bovenstaande methoden onderwerp van dit onderzoek zijn en deze duidelijke beschrijving nodig hebben en geen vergelijking. Er kan zo meer diepgang worden verkregen. Het doel van dit onderzoek is immers meer inzicht te verkrijgen over de lobbymethoden van TANs.

Data & data collectie

Voor dit onderzoek worden de jaarverslagen van Amnesty van 2008-2012 gebruikt. Deze staan openbaar op de website van Amnesty en hierin zijn zowel de gebruikte methoden per jaar als de veranderingen per jaar volgens Amnesty te vinden. Er is voor deze jaarverslagen gekozen, omdat deze vrij toegankelijk zijn en hierin duidelijk staat hoe Amnesty elk jaar heeft gelobbyd voor betere

vreemdelingendetentie. Ook staat hierin wat er (niet) bereikt is volgens Amnesty.

Van de jaren 2008 tot en met 2012 worden de manieren van actievoeren worden geanalyseerd. Het beginpunt is 2008, omdat Amnesty hier is begonnen met het actievoeren voor een betere vorm van vreemdelingendetentie. Het jaartal 2012 is gekozen als eindpunt, aangezien dit het laatste jaarverslag is en dit een goede periode is om eventuele veranderingen in te zien. Per jaar wordt bekeken welke lobbymethoden Amnesty heeft gebruikt en deze worden ingedeeld in één van de vier manieren van politieke invloed uitoefenen, zoals beschreven door Keck en Sikkink (1999). Ook wordt bepaald op wie de acties gericht waren, de samenleving of de elite. Om te achterhalen wat Amnesty stelt dat er elk jaar is veranderd op het gebied van vreemdelingendetentie en hoe ver zij dus zijn in het behalen van hun doel, wordt per jaar gekeken naar de resultaten, welke ook te vinden zijn in de jaarverslagen van Amnesty. Er zal worden volstaan met de veranderingen per jaar volgens Amnesty, want het gaat om welke veranderingen Amnesty aanmerkt en hoe zij hierop reageert.

Operationalisering

Om de lobbymethoden in één van de vier methoden van Keck en Sikkink te plaatsen, moet er worden omschreven hoe elk van deze methoden wordt gemeten. Een bepaalde actie zal worden ingedeeld bij *information politics*, als er sprake is van (technische) informatie of verhalen van getuigenissen (met *framen* en *labeling*). Een actie kan worden gezien als *symbolic politics* als er symbolische gebeurtenissen worden geïdentificeerd of acties of symbolen aan andere gebeurtenissen worden gelinkt. Er is sprake van *leverage politics* als er machtige actoren worden ingezet, de zaak aan iets waardevols wordt gelinkt of als de zaak als moreel fout wordt bestempeld. Tenslotte wordt een actie ingedeeld bij *accountability politics* als er sprake is van gemaakte afspraken en als erop wordt gewezen dat hier niet aan wordt gehouden (met *shaming*).

Methoden van data analyse

Het onderzoek is kwalitatief. Babbie (2007: 23) stelt dat het verschil tussen kwantitatief en kwalitatief onderzoek simpelweg data met en zonder cijfers is. Bij kwantitatief onderzoek worden de gegevens uitgedrukt in cijfers. Dit kan handig zijn voor vergelijkingen of opsommingen. Dat is in dit geval niet nodig. In dit geval is er behoefte aan een gedetailleerde studie naar de lobbymethoden van TANs en niet slechts het in cijfers uitdrukken hoe vaak er gebruik is gemaakt van bepaalde lobbymethoden.

Achtergrondinformatie over vreemdelingendetentie: de afspraken, de kritiek en Amnesty's doel

In artikel 9 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens staat: niemand zal onderworpen

worden aan willekeurige arrestatie, detentie of verbanning.⁹ Er moet een wettelijke basis voor vreemdelingendetentie bestaan. Ook mag dit alleen worden toegepast als er geen ander – lichter – middel beschikbaar is (alleen als uiterst middel: ultimum remedium) en de bewaring dient zo kort mogelijk te duren.¹⁰ Dit is ook vastgesteld in het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens. Ook staat in dit verdrag dat vreemdelingendetentie moet plaatsvinden met het oog op uitzetting of ter voorkoming van illegale binnenkomst. Vreemdelingendetentie is in bepaalde gevallen wel toegestaan, namelijk als iemand al eerder de opdracht heeft gekregen het land te verlaten en dit na 7 dagen nog niet is gebeurd, als er gegronde vermoedens zijn dat iemand gaat onderduiken of als hij/zij tegenwerkt.¹¹

Amnesty maakt zich echter ernstige zorgen over de vanzelfsprekendheid en de uitvoering van vreemdelingendetentie. Volgens Amnesty is in Nederland vreemdelingendetentie de standaardprocedure en geen uiterst middel. Hiermee wordt het recht op vrijheid dus onnodig ingeperkt, terwijl het recht op vrijheid is vastgelegd in de Nederlandse Grondwet en in internationale verdragen.¹² Ook zijn de omstandigheden in vreemdelingendetentie gelijk aan of zelfs soberder dan die in een gevangenis, terwijl illegaal verblijf op zichzelf niet strafbaar is.¹³ Dit wordt onder andere bevestigd door Van der Leun en De Ridder (2013). En al vanaf Amnesty's eerste rapport *'The Netherlands: the Detention of Irregular Migrants and Asylum-seekers'* wordt geconcludeerd dat vreemdelingendetentie in Nederland ook gebruikt lijkt te worden als een afschrikkingsmiddel en niet alleen met het oog op uitzetting of ter voorkoming van illegale binnenkomst (Amnesty International, 2008). Ook Leerkes en Broeders (2010) beargumenteren dat de vreemdelingendetentie in Nederland drie nevenfuncties dient. Dit zijn: 1. het afschrikken van illegaal verblijf, 2. het bedwingen van armoede en 3. het beheersen van publieke angst door symbolisch staatscontrole uit te oefenen. Amnesty is niet (meer) de enige die kritiek uit op de Nederlandse vreemdelingendetentie. Nederland ligt al jaren onder vuur onder andere door de Verenigde Naties en de Raad van Europa.¹⁴

---

⁹ Office of the High Commissioner for Human Rights (1996) 'Universal Declaration of Human Rights' <<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=dut>> (11 mei 2013)

¹⁰ Amnesty International (2010) 'Vreemdelingendetentie en internationaal recht' <<http://www.amnesty.nl/vreemdelingendetentie-en-internationaal-recht>> (11 mei 2013)

¹¹ Stichting Landelijk Ongedocumenteerden Steunpunt 'Vreemdelingendetentie' <<http://www.stichtinglos.nl/content/vreemdelingendetentie>> (7 mei 2013)

¹² Amnesty International (2010) 'Vreemdelingendetentie' <<http://www.amnesty.nl/mensenrechten/dossiers/vreemdelingendetentie>> (11 mei 2013)

¹³ Amnesty International (2010) 'Vreemdelingendetentie en internationaal recht' <<http://www.amnesty.nl/vreemdelingendetentie-en-internationaal-recht>> (11 mei 2013)

¹⁴ Amnesty International (2012) 'Nu ook internationale kritiek op vreemdelingendetentie' <<http://www.amnesty.nl/nieuwsporaal/nieuws/nu-ook-internationale-kritiek-op-vreemdelingendetentie>> (7 mei 2013)

Ook de Nationale Ombudsman was in 2012 nog kritisch.¹⁵

In dit onderzoek ligt de focus op het werk van Amnesty International. Amnesty International heeft veel kritiekpunten op de Nederlandse vreemdelingendetentie, maar hierbij zijn er twee speerpunten die zij in vervulling willen zien gaan.¹⁶ Het eerste doel dat Amnesty nastreeft, is dat de Nederlandse overheid het recht op vrijheid als uitgangspunt van zijn beleid neemt en vreemdelingendetentie pas toepast als het niet anders kan. Dit betekent dat alle minder ingrijpende mogelijkheden zijn overdacht en hier geen sprake (meer) van kan zijn. Als dit wel kan, moet er gebruik worden gemaakt van alternatieven die humaner en minder schadelijk zijn. Er moet in geen geval zieke of andere kwetsbare mensen worden opgesloten. Het tweede doel is dat mensen in detentie humaner behandeld worden. In vreemdelingendetentie moet sprake zijn van een humaner regime waarin de mensenrechten gerespecteerd worden en waarin mensen niet verder in hun vrijheid worden beperkt dan strikt noodzakelijk is. In dit onderzoek wordt onderzocht op welke manieren Amnesty deze doelen probeert te bewerkstelligen.

Resultaten van het onderzoek

2008

In het jaarverslag staat dat Amnesty dit jaar een onderzoek heeft uitgevoerd naar vreemdelingendetentie in Nederland.¹⁷ Ze hebben hier een rapport over geschreven, genaamd *'The Netherlands: Detention of irregular migrants and asylum-seekers'*, en dit verspreid onder pers en politiek.

Ten eerste wordt er door Amnesty gebruik gemaakt van *information politics*, omdat het rapport *'The Netherlands: Detention of irregular migrants and asylum-seekers'* veel informatie bevat hoe het eraan toegaat. Ook worden er verhalen van getuigenissen naar buiten gebracht. In het rapport *fram*en zij de informatie, doordat zij duidelijk een negatief beeld vormen van het Nederlandse regime (Amnesty, 2008). Naast alleen de technische informatie geven zij ook een waardeoordeel en plaatsen zij negatieve quotes van gedetineerden tussen de tekst. Een voorbeeld hiervan is van iemand die in detentie zat op een detentieboot in Rotterdam: *"Many people complained of being seasick and the noise of the creaking bolts made it difficult to sleep. During a storm in December 2006 the boat was rocking so heavily that we feared it would capsize and we would all drown."* (Amnesty, 2008: 21).

---

¹⁵ Terpstra, J. (2012) 'Harde kritiek op vreemdelingendetentie' <<http://www.expontomagazine.nl/home/binnenland-nieuws/item/1886-harde-kritiek-op-vreemdelingendetentie.html>> (12 mei 2013)

¹⁶ Amnesty International (2010) 'Aanbevelingen voor vreemdelingendetentie' <<http://www.amnesty.nl/vreemdelingendetentie-in-nederland-0>> (11 mei 2013)

¹⁷ Amnesty International (2009) 'Europa' <<http://jaarverslagenarchief.amnesty.nl/content/europa>> (1 april 2013)

De tweede lobbymethode die Amnesty gebruikt, is *accountability politics*. Nederland wordt gehouden aan de internationale mensenrechtenverdragen die zij getekend heeft. In het rapport staat: “*immigration detention has effectively become a tool of deterrence and punishment, which conflicts with international human rights standards*” en “*This report concludes that elements of Dutch policies and practices constitute human rights violations ... and breach the state’s human rights obligations.*” (Amnesty International, 2008: 5 en 51). Ook zit er een gedeelte *shaming* in, door het openlijk bekend maken en het in een negatief licht plaatsen van de bevindingen. “*Amnesty International considers that, in addition to limiting their rights to liberty and freedom of movement, the criminal-based detention regimes unnecessarily restrict the human rights of irregular migrants and asylumseekers by effectively limiting their privacy by putting up to six persons in one cell, access to meaningful daily activities, leisure, visiting hours and communication with the outside world.*” (Amnesty International, 2008: 52).

Deze methoden zijn vooral op de elite gericht; er wordt geen beroep gedaan op de samenleving om druk uit te oefenen.

Volgens Amnesty International kwamen de misstanden in de vreemdelingendetentie op de politieke agenda.¹⁸ Het rapport kreeg volgens Amnesty veel aandacht, van zowel de Tweede Kamer als de media. Staatssecretaris van Justitie Albayrak schreef een uitgebreide reactie op het rapport, waarin ze een aantal lichte aanpassingen van het regime beloofde, waaronder verruiming van de bezoeken en het instellen van spreekuren van het Juridisch Loket. Toch had ze nog veel punten waar Amnesty het niet mee eens was of vraagtekens bij plaatste. Zo stelde Albayrak dat vreemdelingendetentie in Nederland wel degelijk alleen in uiterste gevallen gehanteerd wordt. Er kwam, onder andere naar aanleiding van het rapport, een Ronde-Tafelbijeenkomst over het onderwerp. Dit was in voorbereiding op het geplande debat hierover, met de Tweede kamer en onder andere Amnesty International.

2009

Uit het jaarverslag van 2009 kan worden opgemaakt dat Amnesty in februari 2009 plaatsnam aan de Ronde-Tafelbijeenkomst.¹⁹ Ter voorbereiding schreven ze de staatssecretaris een brief en presenteerden ze een rapport met hun standpunten. Er werd meer onderzoek verricht, onder andere door het bezoeken van detentiecentra en het uitspitten van dossiers van gedetineerde asielzoekers. Drie individuele zaken hebben ze hierna aangekaart als voorbeeld bij de staatssecretaris, de Inspectie voor de Gezondheidszorg en individuele Kamerleden.

De enige lobbymethode die hierin te herkennen is, is *information politics*. Amnesty was deelnemer aan

---

¹⁸ Amnesty International (2009) ‘Europa’ <<http://jaarverslagenarchief.amnesty.nl/content/europa>> (1 april 2013)

¹⁹ Amnesty International (2010) ‘De rechten van vluchtelingen en migranten’ <<http://jaarverslagenarchief.amnesty.nl/content/de-rechten-van-vluchtelingen-en-migranten-0>> (1 april 2013)

de Ronde-Tafelbijeenkomst waarin zij feiten over de vreemdelingendetentie hebben gedeeld. Zij hebben een brief met standpunten en voorbeelden gepresenteerd aan onder andere de staatssecretaris, maar ook de inspectie voor gezondheidszorg en individuele Kamerleden. Ook hebben zij meer onderzoek gedaan en dus meer informatie verzameld door zelf informatie te verzamelen in detentiecentra en dossiers van gedetineerden te onderzoeken.

Deze methoden zijn vooral op de elite gericht; de samenleving blijft buiten beeld.

Volgens Amnesty International onderzoekt het ministerie van Justitie mogelijkheden de vreemdelingendetentie aan te passen.²⁰ De veranderingen zijn echter nog miniem. Nederland gebruikt vreemdelingendetentie nog steeds als eerste middel en kijkt niet eerst naar alternatieven. De wettelijke mogelijkheden zijn uitgebreid, het gevangenisregime is in wezen niet veranderd, en de gemiddelde verblijfsduur in detentie lijkt niet te zijn afgenomen.

2010

In dit jaar bracht Amnesty International een update uit van het rapport uit 2008 met de conclusie: er is wel iets veranderd, maar nog onvoldoende.²¹ Hieromtrent werd een symposium georganiseerd met sprekers uit verschillende disciplines. Amnesty heeft ervoor gezorgd dat meer organisaties zich inspanden voor bewustwording en verbetering. In het jaarverslag van 2009 stond al dat Amnesty Nederland in 2010 zou gaan samenwerken met andere organisaties en beroepsgroepen zoals asieladvocaten en artsen, om de druk op de overheid op te voeren. Er is een petitie, getekend door veel verschillende organisaties, aan de voorzitter van de Algemene Commissie voor Immigratie en Asiel van de Tweede Kamer overhandigd. Amnesty stuurde kaarten naar gedetineerden. Er kwam meer aandacht voor vreemdelingendetentie, onder andere in kranten.

De eerste lobbymethode die hierin te herkennen is, is *information politics*: het rapport bevat nieuwe informatie over de stand van zaken. Ook het symposium met sprekers uit verschillende disciplines heeft nieuwe informatie vanuit verschillende kanten opgeleverd. Daarnaast is er sprake van het gebruik van *leverage politics*. Amnesty heeft ervoor gezorgd dat andere actoren ook lieten merken dat de stand van zaken rondom vreemdelingendetentie op dit moment fout is (*moral leverage*). Tenslotte is er sprake van *accountability politics*: in het rapport 'Vreemdelingendetentie: in strijd met mensenrechten' werd er weer op gewezen dat Nederland zich nog steeds niet aan de mensenrechtenverdragen houdt. "Op dit moment – 2010 – stelt Amnesty International vast dat, hoewel de situatie op een aantal punten inderdaad is verbeterd, de belangrijkste aanbevelingen uit het rapport

---

²⁰ Amnesty International (2010) 'De rechten van vluchtelingen en migranten' <<http://jaarverslagenarchief.amnesty.nl/content/de-rechten-van-vluchtelingen-en-migranten-0>> (1 april 2013)

²¹ Amnesty International (2011) 'Migratie' <<http://jaarverslagenarchief.amnesty.nl/content/migratie>> (1 april 2013)

niet zijn opgevolgd. Alternatieven voor vreemdelingendetentie worden nauwelijks gebruikt en er is nog steeds sprake van een penitentiair regime dat onnodig veel beperkingen aan de gedetineerde vreemdeling oplegt.” (Amnesty International, 2010: 7).

Deze methoden zijn zowel op de elite als op de samenleving gericht. Er is nieuwe informatie beschikbaar voor de elite, maar er is nu ook druk vanuit andere actoren uit de samenleving gekomen. Dit zijn echter wel allemaal (beroeps)organisaties, geen ‘normale’ burgers.

Volgens Amnesty was er politieke aandacht en werd er vaak verwezen naar het rapport.²² Een groot deel van de Algemene Commissie voor Immigratie en Asiel van de Tweede Kamer bleek de zorgen van Amnesty te delen. Minister Leers van Immigratie en Asiel heeft gezegd dat hij op zoek gaat naar werkbare alternatieven voor vreemdelingendetentie. De wetgeving rondom vreemdelingendetentie is nog onveranderd, maar Amnesty-directeur Nazarski reageerde positief: “We zijn er natuurlijk nog niet, maar onze kritiek en zorg hebben nu eindelijk weerklank gevonden.”

2011

Amnesty ging door met het lobbyen voor alternatieven voor vreemdelingendetentie en een lichter detentieregime.²³ Ze deden onderzoek in andere landen en publiceerden hierover onder de naam ‘Vreemdelingendetentie in Nederland: het moet en kan anders, alternatieven voor vreemdelingendetentie’. Ze deden aanbevelingen voor veranderingen, welke ondertekend waren door 150 organisaties en professionals. Ook wees Amnesty erop dat alternatieven wel degelijk effectief en goedkoper kunnen. Amnesty heeft samengewerkt met andere organisaties. Ook zijn er (lokale) informatiebijeenkomsten en debatten georganiseerd. Daarnaast namen ze soms deel aan ‘wakes’ bij detentiecentra.

De eerste lobbymethode die hierin te herkennen is, is *information politics*. Amnesty deed onderzoek in andere landen, verzamelde zo meer informatie over alternatieven voor vreemdelingendetentie en publiceerde dit. Waar zij bijvoorbeeld achterkwamen: “Open opvang in combinatie met maatregelen van toezicht en persoonlijke begeleiding werkt voor veel vreemdelingen zonder verblijfsvergunning als alternatief voor detentie goed. Wanneer mensen zich geen zorgen hoeven maken over hun eerste basisbehoeften zijn ze beter in staat om contact met de overheid te onderhouden en zich voor te bereiden op hun terugkeer.” (Amnesty International, 2011: 30).

Daarnaast is er in 2011 gebruik gemaakt van *leverage politics*. Er werd samengewerkt met andere

---

²² Amnesty International (2011) ‘Migratie’ <<http://jaarverslagenarchief.amnesty.nl/content/migratie>> (1 april 2013)

²³ Amnesty International (2012) ‘Jaarverslag 2011’ <<http://www.amnesty.nl/over-amnesty/resultaten/jaarverslag-2011>> (1 april 2013)

organisaties die de aanbevelingen voor veranderingen ondertekenden (*moral leverage*) en er werd gewezen op dat alternatieven wel degelijk effectief en goedkoper kunnen zijn (*material leverage*).

Deze methoden zijn op de elite en op de samenleving gericht. Amnesty bood de elite meer informatie over alternatieven. Door de (lokale) informatiebijeenkomsten en de handtekeningen van (beroeps)organisaties werd er ook ingespeeld op druk (en bewustwording) vanuit de samenleving.

Volgens Amnesty waren er een paar kleine punten van verbetering, maar er is nog steeds een penitentiair regime.²⁴ De staatssecretaris vond deze veranderingen voldoende, want hij vindt het regime “nog net geen hotel” voor vreemdelingen. Minister Leers van Migratie en Asiel zegde echter in juli 2011 toe met een Terugkeerbrief te komen waarin hij zou ingaan op alternatieven voor detentie. Er was gevoeligheid voor financiële en efficiency-argumenten. In Zaandam en Hoofddorp was overleg met raadsleden en politici. Amnesty is in 2011 uitgenodigd om te spreken tijdens de raadsvergadering en op speciaal over het onderwerp georganiseerde bijeenkomsten.

2012

Amnesty heeft in 2012 aan diverse organisaties input geleverd voor publicaties die als mijlpalen in het debat over vreemdelingendetentie kunnen worden gezien, onder andere aan de Nationale Ombudsman en het Comité ter Voorkoming van Foltering van de Raad van Europa.²⁵ Ze hebben kaarten en twitterberichten geschreven naar politici met de oproep zich in te zetten voor een humaner detentieregime. Ook hebben ze een bijeenkomst georganiseerd voor de nieuwe woordvoerders immigratie en asiel van de fracties in de Tweede Kamer en vertegenwoordigers van de nationale ombudsman waren hierbij ook aanwezig. Er was een schrijfactie voor de gedetineerden. Amnesty heeft deelgenomen aan de lobby en *advocacy* gericht op de Europese Unie en er zijn 15.000 handtekeningen aangeboden aan het Europese Parlement.

Er zijn hierin twee lobbymethoden te herkennen. De eerste is *information politics*: Amnesty heeft aan diverse organisaties informatie geleverd en op de bijeenkomst is ook informatie verstrekt. De tweede is *leverage politics*, te weten *moral leverage*. Dit betreft het betrekken van andere actoren (Europese Unie en persoonlijke oproepen aan politici) om druk uit te oefenen op de Nederlandse regering en het meewerken aan rapporten van machtige actoren.

---

²⁴ Amnesty International (2012) ‘Jaarverslag 2011’ <<http://www.amnesty.nl/over-amnesty/resultaten/jaarverslag-2011>> (1 april 2013)

²⁵ Amnesty International (2013) ‘Migratie’ <<http://jaarverslag.amnesty.nl/prioriteiten/migratie>> (16 juni 2013)

Deze methoden zijn niet eenduidig op de elite of op de samenleving gericht. Er is wel één bijeenkomst georganiseerd met de elite, maar Amnesty heeft verder geen nieuwe rapporten of iets dergelijks aangeboden aan de elite. Er wordt wel gebruik gemaakt van manieren van druk uitoefenen, maar dit gebeurt via de Europese Unie en de eigen achterban van Amnesty (en machtige organisaties die rapporten uitbrachten). Dus er is geen sprake van nieuwe mensen uit de Nederlandse samenleving druk uit laten oefenen op de Nederlandse regering.

Volgens Amnesty is het gelukt om de druk te vergroten op de Nederlandse overheid om de omstandigheden in de vreemdelingendetentie te verbeteren en over alternatieven na te denken.²⁶ De vreemdelingendetentie is nog steeds niet zoals het zou moeten zijn: als uiterst middel en onder humane omstandigheden, maar het bewustzijn hierover is in politiek en samenleving duidelijk gegroeid. Amnesty wordt gezien als autoriteit op het gebied van vreemdelingendetentie; er wordt vaak verwezen naar Amnesty of er wordt advies gevraagd.

Analyse

Uit de analyse van de jaarverslagen kan ten eerste worden opgemaakt dat *information politics* inderdaad een groot deel is van de manieren waarop Amnesty te werk gaat. Deze manier is namelijk (als enige) elk jaar gebruikt. Keck en Sikkink (1999) stelden al dat dit de meest waardevolle kracht van een TAN is. Amnesty komt inderdaad aan veel informatie en doet veel onderzoek. Ze spreken ook met getuigen en brengen deze verhalen naar buiten. Door hun negatieve bevindingen en hun doel de mensenrechten te beschermen *framen* ze de berichtgeving rondom vreemdelingendetentie en zullen ze misschien ook alleen de ergste verhalen naar buiten brengen. Desalniettemin is Amnesty een belangrijke bron van informatie. Zo konden zij door hun transnationale karakter bijvoorbeeld gemakkelijk alternatieven uit andere landen presenteren. Het netwerk van Amnesty International is enorm groot en omvat vele landen. Bij het actievoeren voor betere vreemdelingendetentie hebben ze door hun grote reikwijdte gemakkelijk informatie uit andere landen in Nederland kunnen presenteren. Zo schrijven zij in hun rapport uit 2011 onder andere over alternatieven uit Australië, Verenigd Koninkrijk en Zweden. Hiermee presenteren zij zich inderdaad als een alternatieve bron van informatie. Keck en Sikkink (1999) stelden ook dat het linken van technische informatie met getuigenissen belangrijk is en dit heeft Amnesty inderdaad vaak gedaan. In hun rapporten staan zowel feiten als verhalen of quotes van getuigen. Tenslotte proberen ze ook een klein beetje het *frame* over gedetineerden te veranderen. Dit doet Amnesty door soms erop terug te komen dat zij vaak geen strafbaar feit hebben gepleegd en dus niet als criminelen behandeld moeten worden, zoals nu vaak wel gebeurt.

---

²⁶ Amnesty International (2013) 'Migratie' <<http://jaarverslag.amnesty.nl/prioriteiten/migratie>> (16 juni 2013)

	2008	2009	2010	2011	2012
Information politics	X	X	X	X	X
Symbolic politics					
Leverage politics			X	X	X
Accountability politics	X		X		

Tabel 4: totaaloverzicht lobbymethoden 2008-2012. X betekent gebruikte lobbymethode.

Er is, voor zover gezien, geen gebruik gemaakt van *symbolic politics*. Volgens Keck en Sikkink (1999) wordt hiermee bewustzijn van een bepaalde gebeurtenis gecreëerd door gebruik te maken van symbolen, acties of verhalen die kunnen worden gelinkt aan andere gebeurtenissen. Wellicht viel vreemdelingendetentie wel aan niets anders te linken en waren er geen voor de hand liggende gerelateerde gebeurtenissen. Ook kan het niet gebruiken van *symbolic politics* te maken hebben met het negatieve frame over immigranten en dat het daarom ook moeilijker was om aan iets te linken waardoor men het serieus zou nemen.

Wel is er in de laatste jaren gebruik gemaakt van *leverage politics*. Er is gebruik gemaakt van andere, in hun ogen machtigere, actoren om aan te geven dat de stand van zaken rondom vreemdelingendetentie fout was en de druk op de regering te verhogen (*moral leverage*). Actoren uit verschillende disciplines en organisaties werden betrokken, bijvoorbeeld asieladvocaten en artsen. Deze kunnen als machtiger worden gezien, omdat bijvoorbeeld artsen vaak puur denken in medische termen en deze door de regering wellicht als neutraler gezien kunnen worden. Amnesty's 'platform' is er namelijk puur voor het opkomen voor mensenrechten en daarom ziet de regering hen misschien als een organisatie met een tunnelzicht. Ook geeft het betrekken van meer partijen aan dat veel meer mensen achter de mening staan dat de huidige vreemdelingendetentie beter moet. Ook werd betere vreemdelingendetentie aan iets waardevols gelinkt, namelijk dat dit efficiënter en goedkoper zou zijn (*material leverage*). De alternatieven voor de huidige vreemdelingendetentie werden hieraan gelinkt, omdat dit (geld) soms ook een goede manier is om een regering over te halen.

Tenslotte is er in 2008 en 2010 expliciet gebruik gemaakt van *accountability politics*. In het eerste jaar, 2008, is dit gedaan om de schuld gelijk duidelijk te maken en te wijzen op de internationale afspraken die de Nederlandse regering niet naleeft. Er kwam een rapport uit met daarin de negatieve bevindingen en dit is wijd verspreid ook onder de pers (*shaming*). Dit is gedaan in de hoop dat de regering zich daarna wel aan de afspraken zou houden. In 2010 was dit echter nog niet gebeurd, dus is er nog een keer gebruik gemaakt van *accountability politics*. Een vervolgrapport werd uitgebracht met daarin de conclusie dat er onvoldoende was veranderd. Dit was waarschijnlijk om de regering eraan te herinneren dat het nog steeds niet de afspraken naleefde en anderen dit te laten zien.

Ook is bekeken of de methoden op de elite of op de samenleving zijn gericht. De eerste jaren is er alleen op de elite gericht in de vorm van het erop wijzen dat zij zich niet aan de internationale afspraken hield en het aandragen van nieuwe informatie. De samenleving is in 2008 en 2009 buiten beeld gebleven. Vanaf 2010 kwam deze echter wel in zicht en waren de lobbymethoden op zowel de elite als op de samenleving gericht. Andere actoren in de vorm van (beroeps)organisaties werden betrokken in de strijd voor betere vreemdelingendetentie. Er werd in 2011 informatie over goede alternatieven aangeboden aan de elite. Maar door (lokale) informatiebijeenkomsten en handtekeningen van (beroepsorganisaties) werd er ook ingespeeld op druk (en bewustwording) vanuit de samenleving. Wat opvallend was in het laatste jaar, was dat Amnesty zich ook richtte op de Europese Unie. In 2012 werd echter nog steeds niet op de 'normale burger' gericht.

Zoals hierboven te zien is, is *information politics* een stabiele manier geweest die Amnesty elk jaar heeft gebruikt. Echter hebben de andere manieren, *leverage politics* en *accountability politics* een wisselend karakter gehad. De veranderingen in vreemdelingendetentie waren volgens Amnesty vaak nog lang niet genoeg. Hierdoor hebben zij naast hun gebruikelijke manier van politieke invloed uitoefenen, *information politics*, hun manier van actievoeren moeten aanpassen. Zij zijn ook elk jaar doorgegaan met *information politics*, omdat dit hun sterkste manier van actievoeren is en hier kregen zij ook het meeste aandacht door. Er werd vaak verwezen naar de rapporten. In 2008 was er sprake van *accountability politics* om de Nederlandse regering direct op haar fouten te wijzen en in 2010 was dit nogmaals nodig, omdat er nog veel te weinig veranderd was. De laatste jaren (sinds 2010) is ook gebruik gemaakt van *leverage politics*, dit omdat het resultaat nog niet gewenst was en er andere manieren dan alleen *information politics* (en *accountability politics*) nodig waren. Er werden andere actoren erbij gehaald die er ook op wezen dat de status van de vreemdelingendetentie slecht was (*moral leverage*). Zo hoopte Amnesty de druk op de regering te kunnen opvoeren om wat te veranderen aan de vreemdelingendetentie. Maar Amnesty kwam erachter dat *material leverage* misschien wel een betere manier was van actievoeren. De politiek bleek namelijk gevoeliger voor financiële en efficiency-argumenten. Dat Amnesty bewust haar lobbymethoden uitkiest en aanpast, wordt ook duidelijk uit hun volgende quote "Hoewel Amnesty op de inhoud bleef hameren, hielden we hier in onze lobby rekening mee door te wijzen op onderzoeken waaruit blijkt dat alternatieven wel degelijk effectief en ook goedkoper kunnen zijn."²⁷ De verwachting dat Amnesty haar lobbymethoden aanpast, wanneer het doel niet bereikt wordt, klopt in dit geval dus.

De volgorde waarin de methoden zijn aangepast, te weten eerst *information politics* en *accountability politics* en daarna het gebruik van *leverage politics* erbij is een belangrijke vondst. Amnesty heeft waarschijnlijk eerst geprobeerd de Nederlandse regering te overtuigen met informatie en schuldgevoel,

---

²⁷ Amnesty International 'Jaarverslag 2011' <<http://www.amnesty.nl/over-amnesty/resultaten/jaarverslag-2011>> (1 april 2013)

maar toen dit niet (snel genoeg) lukte, moest zij ook op een andere manier gaan overtuigen. Er moest meer druk van buitenaf komen. Hiervoor is *moral leverage* een hele goede manier. Dit aansporen van andere actoren om ook druk uit te oefenen op de elite gaat echter makkelijker als deze actoren ook de informatie tot zich hebben genomen. *Information politics* speelt in dit opzicht waarschijnlijk een dubbele rol: en het bieden van informatie aan de elite en aan andere actoren die zij later misschien nodig hebben voor *moral leverage*. Als hiermee ook het doel nog niet bereikt wordt, wordt er een manier gebruikt die het minst 'goed' is om de elite te laten doordringen van het feit dat er normverandering nodig is, maar die misschien wel het effectiefst is: *material leverage*. In dit geval was de Nederlandse regering hier echter wel gevoelig voor. Helaas werd toen nog steeds niet het doel bereikt, waardoor er weer werd geswitcht naar *moral leverage*. In ieder geval wordt *leverage politics* ingezet op het moment dat de TAN zelf niet genoeg invloed denkt uit te kunnen oefenen.

Nog een verwachting was dat Amnesty zich voornamelijk op de elite zou richten, aangezien in de samenleving een negatief beeld over immigranten heerste en dit toch geen zin zou hebben gehad om deze te mobiliseren. Deze verwachting blijkt niet helemaal te kloppen. In de eerste jaren (2008 en 2009) werd er inderdaad alleen maar op de elite gefocust. Dit kan nog wel te verklaren zijn doordat in de samenleving een negatieve houding tegenover immigranten in het algemeen heerst. De laatste jaren echter werden de manieren van politieke invloed uitoefenen ook op of via andere actoren uitgeoefend. Zo werden er (beroeps)organisaties betrokken bij het druk uitoefenen op de elite. De conclusie die hieruit getrokken kan worden, is dat ook hier geldt: werken de gebruikte manieren niet, dan zal worden overgegaan op andere manieren. Er is niet alleen op de (lerende) elite gericht, maar ook gebruik gemaakt van andere actoren om zo de druk op te voeren. Op de 'normale burger' in de samenleving heeft Amnesty zich tot nu toe echter nog niet veel gericht. Het argument dat Amnesty zich niet zou richten op de samenleving door het negatieve immigranten *frame*, kan toch nog plausibel zijn, aangezien Amnesty zich al deze jaren niet op de burger heeft gericht.

Eén persoon vanuit Amnesty heeft zelf ook gereageerd op de vraag waarom zij in al deze jaren actie hebben gevoerd zoals zij hebben gedaan:

“Als het gaat om methoden voor actievoeren dan is dit zeker met bewuste reden(en). De reden waarom Amnesty zich richt op bijvoorbeeld regeringen, bilaterale organisaties zoals EU, bedrijven en andere grote organisaties is omdat daar beslissingen worden gemaakt die heel veel invloed hebben op samenlevingen, op de gewone burger. Politici, beleidsmakers en machtige bedrijven zoals bijvoorbeeld Shell, hebben veel invloed (macht) als het gaat om bijvoorbeeld wetten, wetsvoorstellen/wetswijzigingen, beleidsvorming en -voering en dus op naleving van mensenrechten in de betreffende samenleving. Amnesty betreft in het voeren van campagnes diverse partijen en richt zich ook op diverse doelgroepen.”

Hierbij wijst Amnesty voornamelijk op de praktische kant van waar beslissingen worden gemaakt en

op *leverage politics*: machtige actoren zijn belangrijk voor besluitvorming.

Conclusie

De onderzoeksvraag die in dit artikel centraal stond, was: welke lobbymethoden gebruikt Amnesty International om het vreemdelingendetentiebeleid in Nederland te beïnvloeden en zijn deze methoden tussen 2008 en 2012 veranderd? De manieren waarvan Amnesty gebruik heeft gemaakt, zijn *information politics*, *leverage politics* (zowel *moral* als *material*) en *accountability politics*. De verwachting dat Amnesty haar lobbymethoden zou aanpassen, als hun doel niet (snel genoeg) werd behaald, is uitgekomen. De veranderingen rondom vreemdelingendetentie gingen volgens Amnesty te langzaam, vandaar dat Amnesty naast hun meest waardevolle manier van politieke invloed uitoefenen, *information politics*, ook andere manieren is gaan gebruiken. *Accountability politics*, kwam naast 2008 ook in 2010 terug om de Nederlandse regering er op te attenderen dat ze zich nog steeds niet aan de afspraken hield. Daarnaast is er vanaf 2010 gebruik gemaakt van *leverage politics*, in de hoop zo met machtigere actoren en zaken de druk op de elite op te voeren en het doel, betere vreemdelingendetentie, te behalen. In dit onderzoek werd nog een verwachting getest, namelijk die dat Amnesty zich alleen op de elite zou richten in plaats van op de samenleving. De lobbymethoden waren echter alleen in de eerste jaren puur op de elite gefocust, maar daarna ook op andere actoren om zo druk uit te oefenen op de elite. Hierbij is echter niet gericht op de ‘normale burger’, maar alleen op (beroeps)organisaties. Hierdoor kan het argument dat Amnesty zich niet zou richten op de samenleving door het negatieve immigranten *frame* toch nog plausibel zijn.

Dit laatste is een punt wat vaag blijft in dit onderzoek. Er wordt wel gesteld dat er niet op de burger is gericht, maar er komt uit dit onderzoek geen reden naar voor waarom niet. Er kan dus niet met zekerheid worden gezegd dat dit door het negatieve immigranten *frame* in de samenleving komt. Hiervoor is vervolgonderzoek nodig. Het is een interessant punt om verder te onderzoeken, omdat Amnesty volgens Checkel in Nederland (corporatistische staat) wel de mogelijkheid had zich ook op de burger te richten, maar dit niet heeft gedaan. In andere campagnes doet Amnesty dit wel, dus het zou kunnen dat dit in dit geval ligt aan het negatieve immigranten *frame* in de Nederlandse samenleving. In een vervolgonderzoek zouden hiervoor interviews kunnen worden afgenomen bij personen van Amnesty International die zich met het actievoeren voor betere vreemdelingendetentie hebben beziggehouden. Wel moet er dan rekening mee worden gehouden dat het lastig is om er achteraf wat over te zeggen en dat er vanuit Amnesty zelf misschien wel een in hun ogen passend antwoord zal worden gegeven en niet zozeer de werkelijke beweegredenen. Hoe een TAN in de praktijk omgaat met een negatief *frame* is ook een goed onderwerp voor verder onderzoek. Ondanks deze aanbevelingen voor verder onderzoek wordt hier geconcludeerd dat dit onderzoek haar doel zeker heeft behaald, namelijk het meer inzicht verkrijgen over de lobbymethoden van Amnesty International.

Literatuurlijst

- Amaral, P. (ed.) (2010) *Becoming Vulnerable in Detention: the Civil Society Report on the Detention of Vulnerable Asylum Seekers and Irregular Migrants in the European Union* (Brussel: Jesuit Refugee Service-Europe)
- Amnesty International (2008) *The Netherlands: the Detention of Irregular Migrants and Asylum-seekers* (Amsterdam: Amnesty International)
- Amnesty International (2009) 'Europa' <<http://jaarverslagenarchief.amnesty.nl/content/europa>> (1 april 2013)
- Amnesty International (2010) 'Aanbevelingen voor vreemdelingendetentie' <<http://www.amnesty.nl/vreemdelingendetentie-in-nederland-0>> (11 mei 2013)
- Amnesty International (2010) 'De rechten van vluchtelingen en migranten' <<http://jaarverslagenarchief.amnesty.nl/content/de-rechten-van-vluchtelingen-en-migranten-0>> (1 april 2013)
- Amnesty International (2010) 'Vreemdelingen' <<http://www.amnesty.nl/vreemdelingen>> (12 juni 2013)
- Amnesty International (2010) 'Vreemdelingendetentie' <<http://www.amnesty.nl/mensenrechten/dossiers/vreemdelingendetentie>> (11 mei 2013)
- Amnesty International (2010) 'Vreemdelingendetentie en internationaal recht' <<http://www.amnesty.nl/vreemdelingendetentie-en-internationaal-recht>> (11 mei 2013)
- Amnesty International (2010) *Vreemdelingendetentie: in strijd met mensenrechten* (Amsterdam: Amnesty International)
- Amnesty International (2011) 'Migratie' <<http://jaarverslagenarchief.amnesty.nl/content/migratie>> (1 april 2013)
- Amnesty International (2011) *Vreemdelingendetentie in Nederland: het moet en kan anders, alternatieven voor vreemdelingendetentie* (Amsterdam: Amnesty International)
- Amnesty International (2012) 'Jaarverslag 2011' <<http://www.amnesty.nl/over-amnesty/resultaten/jaarverslag-2011>> (1 april 2013)
- Amnesty International (2012) 'Nu ook internationale kritiek op vreemdelingendetentie' <<http://www.amnesty.nl/nieuwsportaal/nieuws/nu-ook-internationale-kritiek-op-vreemdelingendetentie>> (7 mei 2013)
- Amnesty International (2013) 'De feiten over vreemdelingendetentie' <<http://www.amnesty.nl/nieuwsportaal/nieuws/de-feiten-over-vreemdelingendetentie>> (6 juni 2013)
- Amnesty International (2013) 'Migratie' <<http://jaarverslag.amnesty.nl/prioriteiten/migratie>> (16 juni 2013)
- Amnesty International (2013) 'Over Amnesty' <<http://www.amnesty.nl/over-amnesty>> (4 mei 2013)
- Babbie, E. (2007) *The Practice of Social Research*, 11de druk (Belmont: Thomson Wadsworth)

- Barnett, M. (2008) 'Social constructivism' in J. Baylis, S. Smith and P. Owens (eds.) *The globalization of world politics. An introduction to international relations* (Oxford: Oxford University Press) 160-173
- Barnett, M. en M. Finnemore (1999) 'The politics, power, and pathologies of international Organizations', *International Organization* 53(4): 699-732
- Boli, J. en G. Thomas (eds.) (1998) *Constructing World Culture: International Nongovernmental Organizations Since 1875*. (Stanford: Stanford University Press)
- Checkel, J. (1997) 'International Norms and Domestic Politics: Bridging the Rationalist-Constructivist Divide', *European Journal of International Relations* 3(4): 473-95
- Checkel, J. (1998) 'The Constructivist Turn in International Relations Theory', *World Politics* 50(2): 324-48
- Finnemore, M. (1993) 'International organizations as teachers of norms: the United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization and science policy', *International Organization* 47(4): 565-97
- Finnemore, M. en K. Sikkink (1998) 'International Norm Dynamics and Political Change', *International Organization* 52(4): 887-917
- Finnemore, M. en K. Sikkink (2001) 'Taking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics', *Annual Review of Political Science* 4: 391-416
- Global Detention Project (2009) 'Netherlands Detention Profile'
<<http://www.globaldetentionproject.org/countries/europe/netherlands/introduction.html>>
(1 april 2013)
- Keck, M. en K. Sikkink (1999) 'Transnational advocacy Networks in international and regional politics', *International Social Science Journal* 51(159): 89-101
- Leerkes, A. en D. Broeders (2010) 'A Case of Mixed Motives? Formal and Informal Functions of Administrative Immigration Detention', *British Journal of Criminology* 50(5): 830-850
- Leun, J. van der en S. de Ridder (2013) 'Het cumulatief punitief karakter van het migratierecht', *Orde van de dag* 61: 28-35
- Nye, J. (1990) *Bound to lead: The changing nature of American power* (New York: Basic Books)
- Office of the High Commissioner for Human Rights (1996) 'Universal Declaration of Human Rights'
<<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=dut>> (11 mei 2013)
- Office of the High Commissioner for Human Rights (1996) 'Universal Human Rights Index Database'
<<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/UniversalHumanRightsIndexDatabase.aspx>> (14 juni 2013)
- Risse, T., S. Ropp en K. Sikkink (1999) *The Power of Human Rights: International Norms and Domestic Change* (Cambridge: Cambridge University Press)

- RTV Rijnmond (2013) 'Inspectie: 'Grote fouten bij opvang Dolmatov''
<<http://www.rijnmond.nl/nieuws/12-04-2013/inspectie-grote-fouten-bij-opvang-dolmatov>>
(14 april 2013)
- Snow, D., R. Rochford, S. Worden en R. Benford (1986) 'Frame alignment processes, micromobilisation, and movement participation', *American Sociological Review* 51(4): 464-481
- Stichting Landelijk Ongedocumenteerden Steunpunt 'Vreemdelingendetentie'
<<http://www.stichtinglos.nl/content/vreemdelingendetentie>> (7 mei 2013)
- Terpstra, J. (2012) 'Harde kritiek op vreemdelingendetentie'
<<http://www.expontomagazine.nl/home/binnenland-nieuws/item/1886-harde-kritiek-op-vreemdelingendetentie.html>> (12 mei 2013)
- Wetboek online (2000) 'Vreemdelingenwet 2000'
<<http://www.wetboek-online.nl/wet/Vreemdelingenwet%202000.html>> (6 juni 2013)
- Wilson, E. (2008) 'Hard Power, Soft Power, Smart Power', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616(1): 110-124
- World Values Survey (2012) 'Online Data Analysis'
<<http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSanalyze.jsp>> (15 juni 2013)